

1.3. POJEM, STRUKTURA, MÍSTO MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO

1.3.1. Pojem, předmět a struktura mezinárodního práva soukromého

Ve vědě českého mezinárodního práva soukromého existuje shoda na definici tohoto právního odvětví. Lze tak využít bez dalšího obecně přijímanou definici Z. Kučery z jeho učebnice Mezinárodní právo soukromé (Brno: Doplněk, 2009):

„Mezinárodní právo soukromé představuje soubor právních norem upravujících soukromoprávní vztahy (tj. vztahy práva občanského, obchodního, rodinného a pracovního) s mezinárodním prvkem, včetně právních norem upravujících postup soudů a jiných orgánů či účastníků, příp. i jiných osob a vztahy mezi nimi vznikající v řízení o občanskoprávních věcech, v němž je obsažen mezinárodní prvek.“

Je nutné si povšimnout několika termínů v definici:

- a) **Soukromoprávní vztahy**, tj. vztahy práva občanského, obchodního, rodinného a pracovního. Zde je nutné zdůraznit, že otázka přípuštění existence kolizí právních řádů je omezena pouze na předmět úpravy mezinárodního práva soukromého. Zásadně kolizím nepodléhají vztahy jiné, typicky vztahy veřejnoprávní. U nich platí zásada teritoriality práva, resp. se lze zabývat exteritoriálními účinky. Poněkud jinou otázkou, velmi praktickou pro oblast obchodní, představuje dopad veřejnoprávních norem na soukromoprávní vztahy s mezinárodním prvkem. O této otázce budeme dále hovořit.
- b) **Mezinárodní (cizí, přeshraniční) prvek**. Předmětem úpravy jsou pouze ty soukromoprávní vztahy, které obsahují mezinárodní prvek. Ten může být dán v různých skutečnostech – subjektu (osoby mají různou státní příslušnost, různý domicil), skutečnosti právně významné pro vznik a existenci právního vztahu (určitá skutečnost nastala v zahraničí), předmětu právního vztahu (tj. nepřímém předmětu, kdy např. věc, která je předmětem smlouvy, se nachází v za-

hraničí) nebo v právním vztahu, který souvisí či je závislý na jiném právním vztahu a tento se řídí jiným právním řádem. Teorie českého mezinárodního práva soukromého (viz Z. Kučera) rozlišuje mezi právně významným mezinárodním prvkem (kvalifikujícím vztah jako spadající pod normu mezinárodního práva soukromého) a právně nevýznamným mezinárodním prvkem (nemajícím tento význam a ponechávajícím vztah tudíž v dosahu disciplin občanské právo, obchodní právo, rodinné právo, pracovní právo). Mezinárodní prvek může být zřetelný a jasně identifikovatelný, může však být také méně zřetelný a podléhat i různým kvalifikacím a případně dokazování v průběhu řízení.

- c) Právní normy upravující postup soudů a jiných orgánů či účastníků, příp. i jiných osob a vztahy mezi nimi vznikající v řízení o občanskoprávních věcech, v němž je obsažen mezinárodní prvek, tj. jinými slovy normy procesní. Druhá část definice reaguje na skutečnost, že česká věda mezinárodního práva soukromého řadí do svého rozsahu i oblast procesní tam, kde se jedná o situace obsahující mezinárodní prvek.

1.3.2. Místo mezinárodního práva soukromého v systému práva

Česká věda mezinárodního práva soukromého nikdy nezastávala pozice internacionalistické. Nepovažovala tudíž mezinárodní právo soukromé za součást mezinárodního práva veřejného.

Rovněž s pozicemi civilistickými, řadícími mezinárodní právo soukromého do dosahu občanského práva, se setkáváme v české právní teorii spíše ojediněle.

Česká věda mezinárodního práva soukromého považuje tuto disciplinu za samostatné právní odvětví, které je součástí práva vnitrostátního.

Z tohoto přístupu nutně vyplývá, že každý stát má své mezinárodní právo soukromé. Od jiných soukromoprávních vnitrostátních disciplin se mezinárodní právo soukromé liší svými prameny (výrazné zastoupení norm mezinárodního původu).

Termínu „mezinárodní“, který laicky mate a nastoluje tak asociaci směrem k mezinárodnímu právu veřejnému, je nutné rozumět z pohledu současného přístupu k mezinárodnímu právu soukromému ve smyslu reakce na existenci mezinárodního prvku v soukromoprávních vztazích. Nikoli ve smyslu práva společného mezinárodnímu společenství.

Posledním problémem, který je třeba zmínit, je otázka: Proč vlastně existuje mezinárodní právo soukromé, jaký má smysl či účel? Jako základní účel lze uvést napomáhání mezinárodní spolupráci, a to ve všech oblastech společenského života. Samozřejmě v popředí stojí spolupráce ekonomická.

1.3.3. Evropská unie a mezinárodní právo soukromé

Otázkou, kterou je vhodné vysvětlit již v úvodní části, je problematika komunitarizace mezinárodního práva soukromého, která se stala aktuální vstupem ČR do EU. Ta je dnes rovněž vedoucím směrem rozvoje mezinárodního práva soukromého, resp. evropského mezinárodního práva soukromého.

Vytváření nejprve společného, později jednotného vnitřního trhu, v němž se prakticky neuplatňují ekonomické hranice mezi členskými státy, dříve či později narazí na otázku rozdílných právních úprav v jednotlivých státech, pokud jde o oblast práva soukromého.

Příklad

Mezi českým obchodníkem a německým obchodníkem je uzavřena smlouva o dílo. Tato smlouva se

- neřídí jako závazkový vztah žádným společným evropským právem, ale je podřízena

- mezinárodnímu právu soukromému místa, kde je případný spor ze smlouvy řešen.

V případě vzniklého sporu musí strana, která chce zahájit řízení, zkoumat, který soud kterého státu má dānu pravomoc k řízení.

Tento soud, řešící např. žalobu o nezaplacení kupní ceny a náhradu škody, pak musí zjistit, kterým právním řādem se bude spor řídit a tento národní právní řād bude aplikovat.

Současne aplikuje i národní procesní normy. Vydané rozhodnutí je rozhodnutím státu místa vydání a má-li být uplatněno v jiném státě, musí projít procesem uznání a výkonu, resp. prohlášením vykonatelnosti.

Podobné problémy vznikají nejenom v oblasti pohybu zboží, ale i služeb, osob či kapitálu. Tyto veřejnoprávní kategorie se ve své konečné realizační fázi naplňují v rovině práva soukromého. Není tak možné ponechat tyto problémy neřešené a spoléhat se na možnou budoucí mezinárodní úpravu. Navíc zde více a více přistupují hodnoty sdílené EU a snaha o jejich ochranu. V námi sledované oblasti je to například ochrana v oblasti spotřebitelského či pracovního práva.

Samozřejmě právo zná i možnosti řešení takto složitých problémů. Je jím unifikace práva, která buďto vytvoří jednotnou právní úpravu a není nutné aplikovat národní práva (unifikace hmotných norem) nebo vytvoří jednotné kolizní normy a není nutné aplikovat národní kolizní normy (unifikace kolizního práva) a současně sjednotí a usnadní stanovení pravomoci soudu a uznání a výkonu soudních rozhodnutí.

Již při vzniku Evropských společenství bylo pamatováno na nutnost řešení celé problematiky s tím, že v prvé řadě je nutné řešit problémy v oblasti procesní. Pokud se dnes podíváme zpětně na vývoj komunitarizace mezinárodního práva soukromého a procesního, je možné vidět následující etapy:

I. Období od vzniku ES do přijetí Maastrichtské smlouvy. Tuto oblast nebylo možné upravit komunitárním právem, neboť pravomoci ES nebyly tak široce koncipovány. Do původního znění Smlouvy o založení ES byl vložen článek 220 (dále 293). Ten umožnil jednání o přijetí některých opatření právě v oblasti procesního práva. Vzhledem k neurčitě formulovaným pravomocem bylo využito nikoli komunitárních prostředků (nařízení, směrnice), ale mezinárodních smluv. V tomto období byla přijata Úmluva o příslušnosti soudů a uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních (Bruselská úmluva), její interpretační protokoly dávající pravomoc k interpretaci úmluvy Evropskému soudnímu dvoru, Úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Římská úmluva) a rovněž interpretační protokoly k ní. Obě úmluvy byly omezeny na státy ES. Vedle toho vznikly návrhy dalších úmluv. Tyto však nevstoupily v platnost.

II. Od Maastrichtské smlouvy po Amsterdamskou smlouvu. Maastrichtská smlouva vytvořila Evropskou unii. Vedle již existujícího komunitárního pilíře vznikly dva další zahrnující společnou zahraniční a bezpeč-

nostní politiku (pilíř dva) a spolupráci v oblasti justice a vnitřních věcí (pilíř tři). Námi sledovaná problematika spadala do pilíře třetího. Prostředkem úpravy zde nadále byly mezinárodní smlouvy. Ve sledovaném období vznikla řada návrhů mezinárodních úmluv z oblasti práva procesního i kolizního. Stejně jako řada návrhů úmluv z předchozích období se ani tyto nestaly platnými.

III. Amsterdamská smlouva – základ pro komunitarizaci mezinárodního práva soukromého. Převedením problematiky spolupráce v oblasti civilní justice do prvního pilíře vznikl právní základ pro to, aby nadále mohly být tyto otázky upraveny nástroji komunitárními a současně byla dána pravomoc Evropského soudního dvora k interpretaci jednotlivých ustanovení. Dnes se již zažil termín společný evropský justiční prostor ve věcech civilních. ČR tak 1. květnem vstoupila nejenom do prostoru jednotného evropského trhu, ale také do jednotného justičního prostoru. Je skutečností, že rychlost přijímání norem (ve formě nařízení, směrnic, rozhodnutí Rady) je impozantní.

IV. Po přijetí Lisabonské smlouvy. Vstup v platnost Smlouvy o fungování EU sice neznamenal žádný dramatický posun v této oblasti, nicméně opět posunul dále pravomoci v některých otázkách. Spolupráce v oblasti justiční je obsažena v článku 81. Připomeňme si jeho znění:

1. *Unie rozvíjí justiční spolupráci v občanských věcech s mezinárodním prvkem založenou na zásadě vzájemného uznávání soudních a mimosoudních rozhodnutí. Tato spolupráce může zahrnovat přijímání opatření pro sblížení právních předpisů členských států.*
2. *Pro účely odstavce 1 přijímají Evropský parlament a Rada řádným legislativním postupem opatření, která mají, zejména pokud je to nezbytné k řádnému fungování vnitřního trhu, za cíl zajistit:*
 - a) *vzájemné uznávání a výkon soudních a mimosoudních rozhodnutí mezi členskými státy;*
 - b) *přeshraniční doručování soudních a mimosoudních písemností;*
 - c) *slučitelnost kolizních norem a pravidel pro určení příslušnosti platných v členských státech;*
 - d) *spolupráci při opatřování důkazů;*
 - e) *účinný přístup ke spravedlnosti;*
 - f) *odstraňování překážek řádného průběhu občanskoprávního řízení, v případě potřeby podporou slučitelnosti úpravy občanskoprávního řízení v členských státech;*
 - g) *rozvíjení alternativních metod urovnávání sporů;*